

expedice speculum

Putování za záhadami a zajímavostmi regionu „Zrcadla“

Pod ivančickou věží

Po dlouhá staletí vévodí ivančické kotlině štíhlá věž kostela Nanebevzetí Panny Marie. Za svůj dlouhý věk prošla mnoha stavebními úpravami a její tvář poznávaly stopy nejrůznějších slohových prvků.

Počátky stavby sahají do 13. století, kdy se tato původně hradní věž, stojící osamocně, začala profilovat. Kostel k ní byl přistavován až v pozdějších letech. Ke konci 14. století bylo zhotoveno cihelné zvonicevé patro, nad ním byl vystavěn ohoz s kamenným zábradlím a věž zakončena homolovitým tvarem, na jehož vrchol byl usazen kamenný gotický kříž, který je dnes upevněn na střeše farního kostela u Sanktusové věžičky. Zakončení věže tak bylo podobné věži kostela svatého Petra a Pavla v Řeznovicích.

Druhá polovina 16. století přinesla velké stavební úpravy. Věž byla zvýšena o obytné patro pro věžníka. Homole tak byla stržena a nově byl vystavěn osmiboký jehlan s arkýřmi pro hodiny. Na jehlan byl zasazen osmiboký tambur, na něj hlavým orlem. Kamenné zábradlí

výměnou kamenného základového zdíva za pálené cihly vyzdívané na cement. Zjistilo se, že spodní část věže, přestože měla zdívo 2,2 m silné bylo velice špatně spojeno. Zedř byla vlastně dutá a vyplněná na 1 m drobným kamením, nedostatečně zalitým vápnem. Při stálé se přistavující a zvyšující se stavbě se proto nelze divit, že základy hmotnost věže neudržely. Při výměně zdíva se rovněž přišlo na jiné části základů, snad nějaké stavby z 9. století. Po vyzdění na kostelní straně se věž vrátila do původní polohy a 29. listopadu byly práce na její opravě zdárně ukončeny. Nepochybně svým umem a obětavostí tak naši předkové pro sebe i nás zachránili tuto významnou historickou památku, jejíž hmotnost činí 6 800 tun.

Věž je po vrchol kříže vysoká 53 metrů a ohoz se nachází ve výšce 30 metrů. Návštěvník se na něj dostane po vyšlapání 140 strmých dřevěných schodů.

V místnostech pod ochozem bydlel zvoník, který byl obecním zaměstnancem a jeho úkolem bylo střežit město. Mohl tak zpozorovat

žili v malých prostorách skromně, svázání každodenní těžkou prací.

Doba světových válek přinesla mnoha městům i obcím smutné události. Ne jinak tomu bylo i v Ivančicích. Tragédie se odehrála na věži 7. prosince 1914, kdy skokem z okna zvonice ukončil svůj život ivančický občan, frontový voják Václav Hans. Doma trávil dovolenou a již se nechtěl vrátit zpět na frontu. Rok 1917 byl ve znamení rekvírování zvonů. Z věže byly sejmuty a odevzdány dva zvony. Velký z roku 1543, vážící 3 080 kg a zvon Umiráček.

Druhá světová válka nám sebrala rovněž dva zvony. Dne 19. března 1942 byly odvázeny zvony Maria - vážící 3 100 kg a Umiráček, vážící 500 kg. Oba byly ulity v roce 1925 v Manouškově zvonárně v Brně. Zvláště na zvon Maria se váží mnohé vzpomínky pamětníků. Mnoho občanů si jej oblíbilo pro jeho pronikavý hlas, který byl za příznivých podmínek slyšet v dalekém okolí.

Když jej 17. března 1942 sundávali ze zvonice, muselo být probouráno zdívo západního okna, aby mohl být sňat. Dne 21. května 1925 byly oba zvony slavnostně vysvěceny a následně vytaženy na věž. Nikdo netušil, že pouze 17 let budou plnit svoji funkci. Zda-li byly oba zvony roztaveny a použity k výrobě zbraní se už dnes nedovíme. Ještě v létě 1945 proběhla městem zpráva, že oba zvony s mnoha dalšími jsou někde u Hamburku.

V současné době jsou ve zvonici tři zvony. Nejstarším je Median z roku 1498, vážící 845 kg. Byl ulit zvonářskými mistry Janem z Velkého Mezirčiči a Ondřejem z Hradce Králové. Zvon Jakub z roku 1505 váží 560 kg a ulil jej zvonář Jeroným. Třetím je malý zvonek Sanktus z roku 1636, vážící 28 kg, od neznámého mistra. Mimo těchto zvonů jsou v gloriетce zavěšeny tzv. Cimbály - nízké, široké zvony, které jsou bez srdcí a slouží k odbíjení hodin. Oba byly ulity v roce 1585.

Svou historii mají i věžní hodiny. Ty současné byly na věž instalovány firmou Věžní hodiny Vyškov v květnu 1984. Jsou na elektrický náhah a jejich ciferníky mají průměr 216 cm. Velké rařičky měří 1 metr, malé 65 cm a výška římských číslic na cifernících je 33 cm. O jejich údržbu a přesný chod pečuje hodinář František Musil. Předsedle hodiny byly z roku 1909 od pražské firmy Heinz. Natahovaly se ručně a šly pouze 36 hodin, takže se musely obsluhovat každý den. Tuto obětavou, fyzicky náročnou a finančně podhodnocenou práci vykonával pan František Jakubů (1934 -1993), který ji v roce 1964 převzal po zemřelém hodináři Augustinu Grégrovi. Již zmíněnou výměnou věžních hodin v roce 1984 se tato činnost stala minulostí. Zajímavostí původního hodinového stroje byla mosazná koule umístěná nad severním ciferníkem. Svým grafickým vyobrazením znázorňovala jednotlivé fáze pohybu měsíce, tak, jak se právě na obloze jeví. Z náměstí je tato koule doposud viditelná.

Velké opravy věže se v minulosti prováděly v letech 1560, 1591, 1608, 1724, 1801, 1853. Událost, která si zcela jistě zaslouží pozornost, je datována 3. července 1639. V ten den byl z vrcholku věže sňat orel, protože byl poškozen větrem. Sundal jej bez jakéhokoliv lešení obecní mlynář Jiřík Schultz. Zdejší zámečník Schubert orla opravil a mlynář Jiřík jej zase vrátil na místo. Tyto odvážné činy našich předků nejsou ničím ojedinělým. Stejně tak je znám případ pokrývače Tomáše Janouška z Jihlavy, který v roce 1833 nasadil bān na vrchol téměř 80ti metrové znojenské radniční věže a na tu si posléze stoupl, aby všem dole zamával.

Vraťme se zpět do Ivančic. Při těchto výškových pracích často spolupracovaly i děti. V Ivančicích 17. srpna 1853 pomáhaly školní děti při vytažení i usazení císařského orla, kříže a makovice na vrchol věže. Velká oprava věže byla uskutečněna v roce 1929, kdy byla nově omítnuta a v gloriетce bylo vyměněno všech osm zvětralých pískovcových sloupků, které byly nahrazeny novými, zhotovenými z mrákotínské žuly. Novou podobu dostala i okna ve zvonici s přidáním dřevěných žaluzií. Nově byl instalován hromosvod a bylo zavedeno elektrické osvětlení na schodech. Při této opravě věže byly 18. května 1929 z vrcholu sundány bān, císařský orel a kříž. Za přítomnosti početné veřejnosti z ní byly vyjmuty pamětní listiny v plechových schránkách z roku 1853, mince a jiné drobné věci. Dne 9. června téhož roku byly staré listiny i s novou, společně s mincemi, i novými, které věnovala Občanská záložna, vloženy do makovice a upevněny na vrchol. Bān, kříž i novou moravskou orlici upevňoval na hrot věže zdejší klempířský mistr Ignác Budil. Moravská orlice je vysoká 1 m s rozpětím křídel 70 cm. Na prsou nese znak města - tři zlaté poháry. Otáčí se větrem.

Téměř každá historická památka bývá opředená pověstí. Ne jinak je tomu i v případě ivančické věže. Při výstupu na ní je pod zvonovicovým patrem zavěšen na zdi kříž, který má souvislost se hřbitovem, který býval kolem kostela do roku 1560. Pověst vypráví o tom, že z jednoho hrobu vycházel v noci mrtvý, jenž vždy svou košili ze sebe odhodil a chodil do domu za kostelem, v kterém bydlel varhaník. Věžník Lojin však jednou rychle seběhl ke hrobu a košili vzal s sebou nahoru. Umrlec vrátil se a nenaleznuv své košile zvolal na věžníka: „Vrať mi mou košili!“ Věžník mu odpověděl: „Pojď si pro ni!“ A skutečně! Umrlec stoupl po schodech vzhůru. Ze strachu udeřil zvoník na velký zvon. V tom okamžiku se tělo mrtvého rozpadlo na prach. Od té doby visí na tom místě ve věži na památku kříž.

Druhá pověst vypráví o tom, jak se ivančičtí měšťané nemohli spolu dohodnout, zda-li za peníze, kterých měli tenkrát velké množství (městu se velmi dařilo - kvetlo vinařství, řemesla, konaly se velké trhy) postaví věž nebo zakoupí městečko Oslavany s jeho panstvím. Nakonec zvítězil zdravý rozum a Vančáci raději postavili věž. Jak je vidět, bývali radní tenkrát opravdu moudří. (Pozn. Na druhou stranu ke škodě oslavanských, že se

Poděpění sesutím hrozící kostelní věže v Ivančicích v roce 1879

nestalo jinak.)

O záračné sklenici se psalo v ivančickém zpravodaji v roce 1929. Když byla dávana nad stříšku ivančické věže v roce 1853 měděná bān s českými listinami, zúčastnila se slavnosti městská rada. Její členové se shromáždili na věži, kde po slavnostním projevu přijeli na zdar města. Každý radní se napil ze sklenice vína a prázdnou sklenku shodil z věže. Všechny sklenice vzaly za své a rozbily se. Až na tu, kterou shodil z věže tesařský mistr Václav Hans. Ačkoliv byla sklenice jemně zpracována, dopadla tak šťastně na novátní, že se nejen nerozbila, ale nebyla ani porušena.

Léto roku 1975 odělo věž do nových šatů. Zásahu na tom měli brněnští alpinisté, vesměs z různých fakult, kteří na lanech prováděli oličeni věže za pomoci několika místních brigádníků. Tyto práce řídil stavbyvedoucí Vladimír Pospíšil, který pracoval na opravě věže již v roce 1929. Později se však ukázalo, že tato pouze kosmetická úprava stačit nebude a věž bude potřebovat opravy většího rozsahu.

Teprve rok 1993 přinesl již tolik potřebnou rekonstrukci. Věž byla obklopena nevidanou kovovou pavučinou v podobě lešení. Byla oklepána omítkou na zdívo, věž nově omítnuta, opraveny pískovcové okenní rámy a další narušené nebo zvětralé kamenné prvky stavby. Jehlan byl pobit novým měděným plechem. Prvního září téhož roku byly sejmuty z hrotu věže makovice, kříž a moravská orlice. Za účasti početného publika a sdělovacích prostředků, byla makovice slavnostně před budovou městského úřadu otevřena. Byly z ní vyjmuty listiny uložené v tubusech a mince z 18. a 19. století. Originály listin byly opsány, ofotografovány a ulo-

ženy do archivu. Nově opsané staré listiny se sepsanými událostmi z období let 1929 -1993 byly vloženy do nové makovice s původními mincemi doplněnými o novou sadu současných mincí, kterou věnovala pobočka zdejší Komerční banky. Makovice o průměru 50 cm byla společně s křížem a moravskou orlicí posvěcena ivančickým farářem Karlem Pavlíčkem a 17. listopadu 1993 byly tyto předměty vyneseny a upevněny na vrchol věže, aby tam dlouhá desetiletí čekaly, až se jich dotknou ruce příštích objevitelů.

Významnou událostí, která má spojitost s ivančickou věží, je osvobození města. Ve středu 18. dubna 1945 byla výstřelem z děla zasažena. Dobře mířená střela postupujících rudoarmějčů zasáhla východní ciferník hodin. Ty se zastavily za pět minut jedenáct. Tento čas je všeobecně považován za čas osvobození Ivančic.

Mezi letitou tradicí patřilo „hrkání“ velkou hrkačkou z ochozu věže. Každoročně na Velký pátek, v den ukřižování Krista, kdy zvony nezvonily, neboť na Zelený čtvrtek „odletěly“ do Říma, se používalo tohoto nástroje. Tato lidová tradice se v Ivančicích udržovala dlouhá léta a je spojena se jménem jednoho z posledních „hrkačů“ Augustina Grégra (1895 -1964).

K věži se pojí i tradice, kdy z ochozu vždy na Štědrý večer hrávají muzikanti vánoční koledy, za naslouchání početného publika jak z okolních domácností, tak i přímo z náměstí. Z věže rovněž vítali fanfárami z Libuše muzikanti Kellblovy kapely příjezd prvního českého prezidenta T. G. Masaryka do Ivančic 13. června 1928.

Chrámové věže, tak jak je tomu v mnoha městech naší vlasti, byly v posledních letech nově zpřístupněny veřejnosti, čímž se zcela jistě staly lákadlem pro turisty. V Ivančicích se věž v minulých letech otevírala pro veřejnost pouze sporadicky. Bohužel tak zůstane i nadále. V současné době je zpřístupněna pouze jedenkrát v roce a to při Dnech evropského kulturního dědictví (EHD). Zájem o návštěvu věže ze strany veřejnosti je vždy velký. Během těchto dvou dnů ji v průměru navštíví 800 lidí. Je to jediná příležitost, kdy si zpravidla druhý víkend v září mohou zájemci prohlédnout interiér věže s obydlím věžníka, kde bývá instalována výstava fotografií a dokumentů o historii této památky. Zcela jistě a rádi se potěší pohledem z ochozu na město a přilehlé okolí. Vstup je volný a tak pár těchto řádků nechť je pro čtenáře pozvánkou na pěkný výlet do Ivančic na sklonku léta.

Vladimír Voborný

Použitá literatura:
L. Psota : Ze vzpomínek rodiny Psotů A. Kratochvíl : Ivančice -1906
O. Uhrová: V nových sátech (Ivančický zpravodaj 8/1975)
Foto: Archiv autora, snímek Ignáce Psoty zapůjčila Ilona Kavalířová

Ignác Psota (1865-1941) - poslední ivančický zvoník

bylo nahrazeno kovaným, v jehož západní části byl vsazen erb tehdejší vrchnosti pánů z Lipé. Zábradlí na severní straně zdobí znak města. Tato rozsáhlá přestavba je dílem ivančického zednického mistra Jiřího Tausendhalera a pohofelického tesaře Tomáše Mullnera. Jediná a konečná změna na ní byla provedena v roce 1853, kdy helmicovitě zakončení věže bylo nahrazeno osmibokým kónickým jehlanem. Tato podoba zůstala dodnes.

Rok 1879 byl pro Ivančice téměř tragický. Dne 27. července se věž pohnula a hrozila zřícením. Její spodní část nebyla dobře stavebně vázána a věž se začala rozestupovat. Západní strana se roztrhla až k ciferníku, věž se na 5 cm odtrhla od kostela, s nímž nebyla stavebně spojena a o 14 cm se naklonila na západní stranu. Začal boj s časem o její záchranu. Zajímavá je zpráva z evakuace tehdejšího věžníka, stáříčského Luřicha, který s ní byl natolik spjat, že ji odmítl opustit se slovy, že raději spadne s ní. Nakonec byl přesvědčen a věž opustil.

Po čtyři měsíce pracovali ivančičtí občané dnem i nocí na výměně špatného základového zdíva. Záchranářské práce vedl zdejší stavitelé Josef Kočí, Rudolf Hans a jeho bratr, tesař Václav Hans. Předně byla věž v prvním patře stažena železnými pruty, aby se více nerozestupovala a začalo se s postupnou

případný příchod nepřátelského vojska, či upozornit na vznik požárů, nebo blížících se bouří. Jeho povinností bylo zvonit při úmrtích spoluobčanů, před bohoslužbami, o církevních svátcích atd. Vzonením též ohlašoval příchody vracejících se poutníků. Za hláholu zvonů se do Ivančic vraceli poutníci ze štyrského Mariázell, od Matky Boží Tuňanské i z Vranova.

Posledním zvoníkem na ivančické věži byl pan Ignác Psota (1865 -1941), který bydlel na věži se svojí početnou rodinou a drobným zvířectvem od roku 1908 do roku 1928. Poté obec byt věžníka zrušila a rodině přidělila byt ve staré škole za kostelem. Odtud pak chodil opět denně zvonit. Po smrti Ignáce Psoty zvonili jeho synové až do roku 1946, kdy bylo ke zvonům zavedeno elektrické vyzvánění.

Bydlení na věži určitě nepatřilo k tomu nejlepšímu pro rodinu. Potraviny, voda, palivo, to vše se muselo denně nosit nahoru. Opačně pak vynášet odpad i záchod. Nikdo nešel nahoru ani dolů s prázdnou. Přestože ve výškách, chovali věžníci i zde hospodářská zvířata. A tak v mnoha rodinách zvoníků nechyběla koza pro mléko, králíci pro maso, či cvičný pes, aby listonoš nemusel chodit po schodech nahoru. U krancí (zábradlí) se pěstovala v bedýnkách drobná zelenina, pro běžnou kuchyňskou potřebu. Tito lidé

Věž obepruta lešením při opravě v roce 1993